

Slaveejerens død

Noter

Arbejdet med denne bog har ført mig vidt omkring, også til områder jeg kun vidste lidt om i forvejen. Flere kolleger har hjulpet med henvisninger til væsentlig litteratur. Benjamin Asmussen viste vej ind i litteraturen om kinahandelen, Gunvor Simonsen om caribisk historie, Mikael Frausing og Carsten Porskrog Rasmussen om dansk og slesvig-holstensk landbrugshistorie, Kristine Dyrmann om familien Schimmelmänn. Tak til jer alle. Ansvar for, hvordan litteraturen er blevet fortolket og anvendt, er naturligvis mit eget.

s. 2: Jens Krag Høst, "Heinrich Carl Greve af Schimmelmänn" i *Clio – Et Bidrag til Undersøgelse for den Fædrelandske Histories Undere*, 2. Hæfte, J.R. Thiele 1813, s. 29. Alle denne bogs citater er gengivet med moderne nutidig grammatik og retstavning.

s. 4: Om Schimmelmännns involvering i slavehandelskompagnierne, se Kåre Lauring, *Slaverne dansede og holdt sig lystige. En fortælling om den danske slavehandel*. Gyldendal 2014, s. 129-30. Om forretningsimperiet i øvrigt se Christian Degn, *Die Schimmelmännns im Atlantischen Dreieckshandel. Gewinn und Gewissen*. 3. Opl. Wachholtz Verlag 2000, s. 90-107, 171-73; Mikkel Venborg Pedersen (red.), *Danmark og kolonierne – Danmark*. Gads forlag 2017, s. 356-57

s. 6: Aage Rasch og P.P. Sveistrup, *Asiatisk Kompagni i den florissante periode 1772-1792*. Institut for Historie og Samfundsøkonomi 1948, s. 110, 137, 223. Statens årlige indtægter kan anslås til omkring 5 millioner rigsdaler. Se Hans Chr. Johansen, *Dansk Økonomisk Politik i Årene efter 1784*. Universitetsforlaget Aarhus 1980, s. 73-98.

s. 6-7: Ole Feldbæk, *Dansk Søfarts historie. Bind 4: Storhandelens Tid*. Gyldendal 1997, s. 94. P. P. Sveistrup og Richard Willerslev, *Den Danske Sukkerhandels og Sukkerproduktions Historie*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk forlag 1945, s. 50, 56, 103.

s. 7: Per O. Hernæs, *Slaves, Danes and African coast society. The Danish Slave Trade from West Africa and Afro-Danish Relations of the Eighteenth-Century Gold Coast*. University of Trondheim 1998, appendix Va.

s. 8: Citatet af Guldbærg, se Ole Feldbæk, *Dansk Neutralitetspolitik under krigen 1778-83: Studier i Regeringens Prioritering af Økonomiske og Politiske Interesser*. C. E. G. Gad 1971, s. 99.

s. 11-12: Annette Hoff, *Den danske tehistorie*. Wormianum 2015, s. 31-39; Erika Rappaport, *A thirst for empire. How tea shaped the modern world*. Princeton University Press 2018, s. 28-29; Erik Gøbel, "The Danish Asiatic Company and its China Trade" I *Business, Shipping and Culture: Danish Norwegian Shipping for 300 Years*. *National Maritime Research* 18, 2017, s. 15.

s. 12: Rappaport, 2018, 27-34; Hoff, 2015, s. 13-17, 265-69; Benjamin Asmussen, *Kinafarerne. Mellem Kejserens Kina og Kongens København*. Gads Forlag 2019, s. 12-22; Hoff, 2015, s. 158, 201.

s. 13: Rappaport, 2018, s. 24-25, 33, 40; Mikkel Venborg Pedersen, *Luksus. Forbrug og kolonier i Danmark i det 18. århundrede*. Museum Tusulanum 2013, s. 208-18; Hoff, 2015, s. 61-66.

s. 13: Holberg citeret i Hoff, 2015, s. 64; se desuden s. 239-61.

s. 14-16: Sven Beckert, *Empire of Cotton. A new history of global capitalism*. Allen Lane 2014, s. 3-28; Prasanna Parthasarathi, "Rethinking Wages and Competitiveness in the Eighteenth Century: Britain and South India" i *Past and Present*, 158(1) 1998, s. 79-109; Prasanna Parthasarathi, *Why Europe grew rich and Asia did not. Global economic divergence 1600-1850*. Cambridge University Press 2011, s. 23-27.

s. 17: J.O. Bro-Jørgensen, *Industriens historie i Danmark, 1730-1820*. Gads Forlag 1943, s. 173-77; Per Boje, *Vejen til Velstand. Marked, stat og utopi. Tiden 1730-1850*. Syddansk Universitetsforlag 2014, s. 209-13; Degn, 2000, s. 96-100.

s. 17: Sydney W. Mintz, *Sweetness and Power. The Place of Sugar in Modern History*. Viking-Penguin 1985, s. 148; Elizabeth Abbott, *Sugar. A Bittersweet History*. Duckworth Publishers 2008, s. 27.

s. 18: Mintz, 1985, s. 25, 47; Abbott, 2008, s. 18-21.

s. 19: Jakob Ørnbjerg, "Kunsten at Drive et Apotek i 1600-tallet" i Kasper H. Andersen, Kristoffer Jensen og Mikkel Thelle (red), *Forbrugets Kulturhistorie*. Aarhus Universitetsforlag 2017, s. 77.

s. 19-20: Mintz, 1985, s. 87-96; Abbott, 2008, s. 42-50.

s. 20: Klas Rönnbäck, "An Early modern Consumer Revolution in the Baltic" i *Scandinavian Journal of History*, 35(2), 2010, s. 182-83; Sveistrup og Willerselv, 1945, s. 88-91; Venborg Pedersen, 2013, særligt s. 221-27.

s. 21: 'Barbareskstatene', Lex.dk, <https://denstoredanske.lex.dk/Barbareskstatene> (tilgået 22.10.2021).

s. 21-22: Trevor Burnard, "Slaves and Slavery, History of" i *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* 2nd ed. 2015, vol. 22, s. 54-58; Paul E. Lovejoy, *Transformations in slavery. A history of slavery in Africa*. Cambridge University Press 1983, s. 1-18, Robert Blackburn, *The Making of New World Slavery. From the Baroque to the Modern*. Verso 1997, s. 51-56; Orlando Patterson, "Slavery: Comparative Aspects" i *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* 2nd ed. 2015, vol. 22, s. 49-53.

s. 22: Helle Jørgensen, "Slavehandel i den dansk-indiske kolonihistorie, 1620-1753", <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/slavehandel-i-den-dansk-indiske-kolonihistorie/> (tilgået 21.12.2021); Marina Carter, "Slavery and Unfree Labour in the Indian Ocean" i *History Compass* 4/5, 2006, s. 800-13.

s. 23: Richard B. Allen, *European Slave Trading in the Indian Ocean 1500-1850*. Ohio University Press 2015, 7-23; Birthe Lauritzen, "Dannmarks indiske slaver", *Weekendavisen* 10.3.2017; Preben Kaarsholm, "From abolition of the slave trade to protection of immigrants", *Atlantic Studies* 17(3), 2020, s. 350-54.

s. 24-25: John K. Thornton, *Africa and Africans in the Making of the Atlantic World 1400-1680*. Cambridge University Press 1992, s. 72-97; Lovejoy, 1983, s. 11, 118-19; Lovejoy, 1983, s. 78, 95, 116-17; Patterson, 2015, s. 52.

s. 25: https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibelenonline/1_mos/9 (tilgået 11.2.2021); Blackburn, 1997, s. 64-76.

s. 26: Marcus Rediker, *The Slave Ship: a human history*. Viking 2007, s. 45. Uddrag af Gardelins slavereglement fra 1733, <https://historielab.dk/til-undervisningen/kildebank/vestindienkildebank-2/5-forbrydelse-og- Straf/slavereglement/> (tilgået 3.11.2020). Om reglementets anvendelse efter 1755, se Poul Erik Olsen (red.), *Danmark og kolonierne – Vestindien*, Gads forlag 2017, s. 148. Referencen til 'penge' kommer muligvis fra Anden Mosebog. Poul Erik Olsen, "Fra Ejendomsret til Menneskeret" i *Fra Slaveri til Frihed. Det dansk-vestindiske slavesamfund 1672-1848*. Nationalmuseet 2001, s. 32.

s. 29-30: Ole Feldbæk, "Den lange fred, 1700-1800". *Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie* bd. 9. Gyldendal & Politikens Forlag 1990, s. 169-78.

s. 31: Rasch og Sveistrup, 1948, s. 14-15, 174-75; Feldbæk 1990b, s. 178-79; "J. F. Salys rytterstatue af Frederik d. 5, 1771", <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/jf-salys-rytterstatue-af-frederik-5-1771/> (tilgået 21.12.2021).

s. 31-32: Rasch og Sveistrup, 1948, s. 36, 125, 131-33; Degn, 2000, 171-73.

s. 32: Asmussen, 2019, s. 166-72; Rasch og Sveistrup, 1948, s. 197-98;

s. 33: Rasch og Sveistrup, 1948, s. 27; Asmussen, 2019, s. 18, 69, 75-79, 88-90; Erik Gøbel, "The Danish Asiatic Company's Voyages to China" i *Scandinavian Economic History Review*, 27(1), 1979, s. 22-46. Skibenes drægtighed angives i samtiden som regel i kommercelæster. Her er til omregning anvendt 1 kommercelæst = 2,5 ton. Se hertil Erik Gøbel, *Under Sejl. Til Asien, Afrika og Amerika*. Gads Forlag 2021, s. 80-81.

s. 34: Asmussen, 2019, s. 76-79, 91-105; Paul van Dyke, "The Danish Asiatic Company and the Chinese Hong Merchants 1734-1833" i *Business, Shipping and Culture: Danish Norwegian Shipping for 300 Years. National Maritime Research* 18, 2017, s. 47-65; Ole Feldbæk, "Den danske Asienshandel, 1616-1807. Værdi og Volumen", *Historisk Tidsskrift* 15, 1990, tabel 1, s. 326 og tabel 2, s. 332.

s. 35: Aage Rasch, *Niels Ryberg 1725-1804. Fra Bondedreng til Handelsfyrste*. Universitetsforlaget i Aarhus 1964, s. 135, 160, 170-74; Feldbæk, 1990a, s. 331; Jens Chr. Svabo, *Indberetninger fra en Reise til Færøerne 1781 og 1782*. C.A. Reitzel, 1976, s. 296-99.

s. 35-36: Rasch og Sveistrup, 1948, s. 197-98; Rasch, 1964, s. 173.

s. 36: Niels Brimnes (red.), *Danmark og kolonierne – Indien*. Gads forlag 2017, s. 114-22, 210-18, 248-60.

s. 36-37: Ole Feldbæk, *India Trade under the Danish Flag 1772-1808: European enterprise and Anglo-Indian remittance and trade*. Studentlitteratur 1969, s. 23; Brimnes (red.), 2017, s. 100-3

s. 37: Ole Feldbæk, 1969, 33, 58, samt appendix III, s. 246-47; Rasch og Sveistrup, 1948, s. 109-10.

s. 37-38: Rasch og Sveistrup, 1948, 16-17, 29.

s. 38: Brimnes (red.), 2017, s. 183-88; Feldbæk 1969, s. 81.

s. 39: Feldbæk 1969, s. 39-45, 59-72, 81, 96-101, 132-33.

s. 39-40: Feldbæk 1969, 72-74

s. 40: Feldbæk, 1969, s. 15, 102-3.

s. 41: Louis Bobé, "Baron Henrik Bolten" i *Historiske Meddelelser om København VI*, 1917-18, s. 321-40; Feldbæk 1969, s. 126-27

s. 41: Erik Gøbel, "Skibe på Langfart. Sejladser fra København til Asien, Afrika og Amerika i 1600 og 1700-tallet" i *Historiske Meddelelser om København 2014*, s. 63-64. Om den direkte fart på Vestindien se i øvrigt Gøbel, 2021, s. 284-305.

s. 42: Erik Gøbel, "Den danske besejling af Vestindien og Guinea 1671-1838" i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog* 1991, s. 47-48, 53-54, 68; Gøbel, 2014, s. 64-68.

s. 42-43: Gøbel, 1991, s. 50-52.

s. 43: Ove Hornby, *Kolonierne i Vestindien*. Politikens Forlag 1980, s. 147-58; Feldbæk, 1971, s. 114.

s. 44: Degn, 2000, s. 162-64. Citatet fra s. 164 og min oversættelse fra tysk.

s. 44-45: P.P. Sveistrup, "Det Kongelige Danske Octroyerede Vestindiske Handelsselskab 1778-85. En driftsøkonomisk undersøgelse" i *Historisk Tidsskrift* 10, 1943, s. 384-92; Feldbæk, 1971, s. 55-57, 101-3; Hornby, 1980, s. 154-57.

s. 46: Sveistrup, 1943, s. 392, 394, 399-400, 408-10.

s. 47: Gøbel, 1991, s. 42, 45; Erik Gøbel, *The Danish slave trade and its abolition*. Brill 2016, s. 34-42. Hernæs, 1998, s. 238.

s. 48: Hernæs, 1998, appendix Va og Vb, s. 263-66.

s. 48-50: Degn, 2000, s. 161; Kåre Lauring, "Dansk slavehandel – en underskudsforretning" i *M/S Museet for søfarts årbog* 69, 2010, s. 108; Lauring, 2014, s. 119-20, 128; Gøbel, 2016, s. 22.

s. 50: David Richardson, "The British Empire and the Atlantic Slave Trade 1660-1807" i *The Oxford History of the British Empire* vol II, 1998, s. 440-56; William Darity Jr., "Profitability of the British Trade in Slaves Once Again" i *Explorations in Economic History* 26, 1989, s. 380-84; J. E. Inikori, "Market Structure and the Profits of the British African Trade in the Late Eighteenth Century" i *The Journal of Economic History*, 41(4), 1981, s. 745-76. For fransk slavehandel, se Guillaume Daudin, "Profitability of Slave and Long-Distance Trading in Context: The Case of Eighteenth-Century France", *Journal of Economic History* 64 (1), 2004, s. 144-71; Kåre Lauring, "Fra underskud til Forbud – den danske slavehandel 1781-1807" i *M/S Museet for søfarts årbog* 70, 2011, s. 69.

s. 51: Per O. Hernæs (red.), *Danmark og Kolonierne – Vestafrika*. Gads Forlag 2017, s. 194; Gøbel, 2016, s. 22-23, 42-43; Lauring, 2011, s. 100; Hernæs, 1998, appendix Va og Vb, s. 263-66.

s. 52: Rediker, 2007, s. 40-44, 56-61; Hernæs (red.), 2017, s. 205-6; Lauring, 2014, s. 158-59, 171-72.; Leif Svalesen, *Slaveskibet Fredensborg – og dansk-norsk slavehandel i 1700-tallet*. Hovedland 1996, s. 62, 86, 94, 101-4.

s. 53: Lauring, 2014, s. 148-51, 154, 174-75; Svalesen, 1996, s. 102; Rediker, 2007, s. 70; Hernæs (red.), 2017, s. 205-6. Citatet af Isert er min oversættelse fra tysk. Paul Isert, *Neue Reise Nach Guinea und den Caribäischen Inseln in Amerika in den Jahren 1783 bis 1788*. 1790, s. 258-59.

s. 53-55: Isert, 1790, s. 259-64.

s. 55: Lauring, 2014, s. 237, 272-74, 277-78; Rediker, 2007, s. 17, 109, 148-56, 233, 240-41; Hernæs (red.), 2017, s. 205-6, 208.

s. 55-56: Neville A. T. Hall, *Slave Society in the Danish West Indies* (edited by B. W. Higman), The University of West Indies Press 1992, s. 85; Uddrag af Gardelins slavereglement fra 1733, <https://historielab.dk/til-undervisningen/kildebank/vestindienkildebank-2/5-forbrydelse-og-straf/slavereglement/> (tilgået 3.11.2020). Se i øvrigt Mintz, 1985, s. 46-61; Blackburn, 1997, s. 19, 260, 335; B. W. Higman, *A Concise History of the Caribbean*. Cambridge University Press 2011, s. 98-109; Trevor Burnard and John Garrigus, *The Plantation Machine. Atlantic Capitalism in French Saint Domingue and British Jamaica*. University of Pennsylvania Press 2016, s. 25, 37-38, 41-42.

s. 56: Blackburn, 1997, s. 229-32; Burnard and Garrigus, 2016, s. 34, 38; Higman, 2011, s. 126-27.

s. 57: Blackburn, 1997, s. 343; Burnard and Garrigus, 2016, s. 37; Olsen (red.), 2017, s. 158; Olsen (red.), 2017, s. 150; Se også Higman, 2011, s. 132.

s. 58: Om kortets tilblivelse, se Daniel Hopkins: "Jens Michelsens Beck's Map of a Danish West Indian Sugar Plantation Island" i *Terra Incognitae*, 25(1), 1993, s. 99-114.

s. 58-59: Poul Erik Olsen, "Godserne på St. Croix 1733-1800", i *Bol & By* 12(2), 1996, s. 81. For tal for Schimmelmans plantager i 1767 se Degn, 2000, s. 77.

s. 59: Hall, 1992, s. 72, 74-75. Olsen, 1996, s. 88; Olsen (red.), 2017, s. 158.

s. 59-60: Baseret på Willerslev og Svestrup, 1945, s. 57. 20 millioner pund værdisat til 7,5 rigsdaler for 100 pund = 200.000 enheder a 7,5 rigsdaler = samlet værdi på 1,5 millioner Rigsdaler. 2 % toldafgift heraf er 30.000 Rdl. Auktionsprisen antages at være godt 10 skilling pr. pund eller 1 Rdl. for 10 pund. Så sælger 20 millioner pund for 2 millioner Rigsdaler. Alt er her i runde tal. Sammenlign Lauring, 2014, s. 330; Degn, 2000, s. 79.

s. 60: Feldbæk, *Danmarks økonomiske historie: 1500-1840*. Systime 1993, s. 111-12, Carsten Porskrog Rasmussen, "Godsejer og Reformator" i Knud J. V. Jespersen m.fl., *Moltke. Rigets mægtigste mand*.

Gads forlag 2010, s. 170; Claus Bjørn m.fl. (red.), *Det danske landbrugs historie. Bind 2: 1536-1810*, Landbohistorisk Selskab 1988, s. 229-45.

s. 61: Bjørn m.fl. (red.), 1998, s. 26-67, 271, 284-86 ; Porskrog Rasmussen, 2010, s. 172, 178-83; Thorkild Kjærgaard, *Den Danske Revolution 1500-1800: en økohistorisk tolkning*. Gyldendal 1992, s. 135-43; Feldbæk, 1993, s. 121, 159. Godsforvalteren er citeret i Porskrog Rasmussen, 2010, s. 183.

s. 62: Carsten Porskrog Rasmussen, *Rentegods og Hovedgårdsdrift: Godsstruktur og Godsøkonomi i Hertugdømmet Slesvig 1524-1770*. Institut for Grænseregionsforskning 2003. Bd. 1, s. 494, 499-500, 582; Wolfgang Prange, "Das Adlige Gut in Schleswig-Holstein im 18. Jahrhundert" i C. Degn og P. Lohmeier (Hrsg) *Staatsdienst und Menschlichkeit: Studien zur Adelskultur des späten 18. Jahrhunderts in Schleswig-Holstein und Dänemark*. Karl Wachholtz Verlag 1980, s. 65.

s. 63: Silke Göttisch, *Alle für einen Mann ... Leibeigene und Widerständigkeit in Schleswig-Holstein im 18. Jahrhundert*. Karl Wachholtz Verlag 1989, s. 124.

s. 64: En usikker beregning af Schimmelmans årlige afkast på Ahrensburg i årene omkring 1782 viser en profit på blot 3 % af den oprindelige købspris. De mindre rationelt og moderne drevne danske godser har formodentlig givet et mindre overskud. Degn 2000, s. 77, 94-95, 101; Porskrog Rasmussen, 2010, s. 152; Feldbæk, 1993, s. 117.

s. 67-68: Robert Gardella, *Harvesting Mountains. Fujian and the China tea trade 1757-1937*. University of California Press 1994, s. 43-46, 117-24; R. Bin Wong, *China Transformed. Historical Change and the Limits of European Experience*. Cornell University Press 1997, s. 45-46, 129-35; Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence. China, Europe and the Making of the Modern World Economy*. Princeton University Press 2000, s. 70-85.

s. 68: Weijng Lu, "Beyond the Paradigm. Tea-picking Women in Imperial China" i *Journal of Women's History*, 15(4), 2004, s. 19, 21-30; Pomeranz, 2000, s. 87, 98-106.

s. 69: Kinesisk kilde citeret fra Lu, 2004, s. 31. Min oversættelse fra engelsk. Gardella, 1994, s. 117

s. 70: Rådet i Serampore citeret fra Rasch og Sveistrup, 1948, s. 290-91.

s. 71: Parthasarathi 2011, s. 37-46; Beckert, 2014, s. 19-20; Brimnes (red.) 2017, s. 43-47, 100-3

s. 72-73: Peter Marshall, "The British in India: Trade to Dominion" i "*The Oxford History of the British Empire* vol II, 1998, s. 487-507; Rajat Kanta Ray, "Indian Society and the Establishment of British Supremacy" i "*The Oxford History of the British Empire* vol II, 1998, s. 508-29; Feldbæk 1969, s. 51, 88; Beckert, 2014, s. 43-45.

s. 73-74: Fire millioner Rigsdaler svarede til omkring 750.000 £. Omregnet efter 1 £ = ca. 5 rigsdaler. Jf. Astrid Friis og Kristoff Glamann, *A History of Wages and Prices in Denmark 1660-1800*. Longmans, Green and Co. 1958, s. 94; Peter Marshall, *East Indian Fortunes. The British in Bengal in the Eighteenth Century*. The Clarendon Press 1976, s. 252-56.

s. 74: Med udgangspunkt i året 1774 er gini-koefficienten på Jamaica beregnet til 75. Dermed var Jamaica 1700-tallets svar på vore dages Sydafrika, hvor gini-koefficienten i 2014 var 63. Se T. Burnard, L. Panza, J. Williamson, "Living Costs, real incomes and inequality in colonial Jamaica" i *Explorations in Economic History* 71, 2019, s. 55-71. For Sydafrikas Gini-koefficient, se: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (tilgået 16.11.2021).

s. 74-75: Olsen (red.), 2017, s. 249; Niklas Thode Jensen, *For The Health of the Enslaved. Slaves, Medicine and Power in the Danish West Indies, 1803-1848*. Museum Tusulanum Press 2012, s. 151-88.

s. 75-76: Jensen, 2012, s. 81-131, 155-56, 165-72; Kenneth F. Kiple, *The Caribbean Slave: A Biological History*. Cambridge University Press 1985, s. 103.

s. 76: Hall, 1992, s. 76-79. Olsen (red.), 2017, s. 175-78.

s. 78: Lindemann citeret fra Olsen, 2001, s. 46.; Kristoffer Edelgaard Kristensen, "At sammenligne metropol og koloni. Problematiseringen af 'despotisk magt' i Danmark og Vestindien i 1700-tallets sidste årtier" i S. Rud og S. Ivarsson (red.), *Globale og Postkoloniale Perspektiver på Dansk Kolonihistorie*. Aarhus Universitetsforlag 2021, s. 107-116.

s. 78-79: Feldbæk, 1993, s. 123-24; Hans Chr. Johansen, "The Standard of Living in Denmark in the Eighteenth and Early Nineteenth Centuries" i R. Allen, T. Bengtson og M. Dribe, *Living Standards in the Past. New perspectives on well-being in Asia in Europe*. Oxford University Press 2005, s. 307-17. Rothe er citeret fra Kjærgaard, 1992, s. 153. Referencen her er til Edward Holm, *Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af 18. Århundrede*. C. E. G. Gad 1888. Ingen af stederne angives årstal for Rothes kommentar. Se også Venborg Pedersen, 2013, s. 243-44.

s. 79: Kjærgaard, 1992, s. 146-57; Peter Henningsen, *I Sansernes Vold. Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark*. Landbohistorisk Selskab 2006, Bd. 1, s. 249-50; Birgit Løgstrup, "Stavnsbånd 1733-1800", <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/stavnsbaand-1733-1800/> (tilgået 5.1.2022); Bjørn m.fl. (red.), 1998, s. 335-50; Feldbæk, 1993, s. 113, 121-22.

s. 79-80: Dorthe Kook Lyngholm, *Godsejerens Ret. Adelenes retshåndhævelse i 1700 – lov og praksis ved Clausholm birkeret*, Dansk Center for Herregårdsforskning 2013, s. 15, 160-62, 196-99; Rasmussen, 2003, s. 536; Henningsen, *Niels Juel og Almuen på Tåsinge 1714-66. Elitekultur og folkekultur i Danmark i det 18. århundrede*. Tåsinge Museumslaug 1993, s. 108-10, Henningsen, 2006, Bd. I, s. 255-59.

s. 80: Göttisch, 1989, s. 108, 188; Porskrog Rasmussen, 2010, s. 180.

s. 80-81: Göttisch, 1989, s. 109, 182; Jan Klusmann, *Lebenswelten und Identitäten adliger Gutsuntertanen. Das Beispiel des östlichen Schleswig-Holsteins in 18. Jahrhundert*. Peter Lang, 2002, s. 160; Hall, 1992, s. 124-38.

s. 81: Prange, 1980, s. 72; Porskrog Rasmussen, 2003, s. 543-44; Klusmann, 2002, s. 226-27.

s. 81-82: Martin Wulf, "Ein ‚Ahrensburger Bauernkrieg‘ in 18. Jahrhundert" i *Jahrbuch des Alstervereins*, 25, 1941, s. 116-37; Göttsch, 1989, s. 145-46; Klusmann, 2002, s. 230; Degn, 2000, s. 95-96.

s. 82: Olsen (red.), 2017, s. 112-16, 132-34; Wulf, 1941, s. 126; Klusmann, 2002, s. 160.

s. 82-83: Theodor Sklavenfeind, *Gemälde der Sklaverei und Leibeigenschaft*. Germanien 1797, s. 31-32. Se også Killian Reichardt, "Bondefrigørelse på tværs af grænser", utrykt speciale, Aarhus Universitet, 2018. Om straffefanger som slaver, se fx Johan Heinsen, "Ind og ud af Slaverierne. Den dansk-norske stats straffearbejdere i tidligt moderne tid" i *Arbejderhistorie*, 22 (1), 2018, s. 11-31.

s. 83: Klager fra livegne citeret fra Klusmann, 2002, s. 182-84. Mine oversættelser fra tysk.

s. 84: Prange 1980, s. 68; Degn, 2000, s. 118. For en instruktiv sammenstilling af slavegjorte med den danske almue, se Per Nielsen: "Slaver og frie indbyggere 1780-1848" i *Fra Slaveri til Frihed. Det dansk-vestindiske slavesamfund 1672-1848*. Nationalmuseet 2001, s. 84-104.

s. 88: "Aftaler om Finansloven 2021", s. 21. https://fm.dk/media/18373/aftaler-om-finansloven-for-2021_web.pdf (tilgået 31.10.2021).

s. 88-89: *Weekendavisen*, "Slaver af historien" 15.10.2021; *Politiken*, "1 million kroner til kolonihistorien kan være spild frygter politikere" 30.10.2021.

s. 89-90: <http://video.stm.dk/lars-lokke-rasmussens-nytarstale-1-januar-2017>: 13:15 (tilgået 5.1.2022).

s. 90: <https://www.bt.dk/danmark/adam-holm-statsminister-sig-dog-undskyld> (tilgået 5.1.2022); *Politiken*, "Blodige palæer" 7.1.2017; <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/statsminister-lars-lokke-rasmussens-tale-ved-transfer-day-paa-st-croix-31-marts-2017/>, samt baggrundsartiklen

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/debatten-om-en-officiel-undskyldning-for-slaveriet-i-dansk-vestindien-1998/> (begge tilgået 22.11.2021).

s. 90-91: *Kristeligt Dagblad*, 27.3.2017; se også *Jyllands-Posten, Rejser*, "Byvandring i slavehandlernes København" 18.3.2017.

s. 90-91: *Ekstra Bladet*, "Hykleriet om Vestindien: Vi stal bare af med pengene" 2.4.2017.

s. 91-92: *Kristeligt Dagblad*, 31.3.2017.

s. 93: <https://www.idoart.dk/blog/det-kgi-danske-kunstakademis-grundlaegger-smidt-i-havnen> (tilgået 24.10.2021).

s. 94: <https://www.idoart.dk/blog/solidaritet-med-katrine-dirckinck-holmfeld-og-anonyme-billedkunstnere> (tilgået 27.10.2021).

s. 94: Se fx *Berlingske*, "Stærkt kunstværk at smide buste af Frederik V i havnen" 10.11.2020; *Berlingske*, "Talentløs og uoriginal talebanisme" 10.11.2020; *Politiken*, "At destruere fortiden er at destruere fremtiden", *Politiken*, 14.11.2020; *Berlingske*, "Vandalerne fra kunstakademiet bør underkastes følgende magtstrukturer: Politi, håndjern, dommer og fængsel" 15.11.2020; *Berlingske*, "Kathrine Dirckink-Holmfeld og hendes slæng er historieløse og snæversynede" 20.11.2020; *Berlingske*, "Kunsthistoriker forsvare hærværk mod buste: Hele pointen er at pege på, at staten selv er voldelig" 14.11.2020; *Politiken*, "Institutleder vækker stærke følelser med både 'banal' og ønskværdig aktion" 18.11.2020.

s. 94-95: *Politiken*, "Det var mig, der skubbede den i havnen" 14.11.2020; Katrine Dirckinck-Holmfeld, "Kunstneriske Happenings er altid vigtige" kronik i *Politiken* 15.12.2020.

s. 95: *Politiken*, "Bustens plask" 18.11.2020.

s. 95-96: *Weekendavisen*, "(Under)Mining the Academy" 12.11.2020.

s.96- 97: *Weekendavisen*, "Usynlig kolonitid" 20.11.2020.

s. 97: <https://www.alwert-film.de/alwert-film-work-politik/36-kontroverse-zum-schimmelmann-denkmal.html> (tilgået 31.10.2021).